

G'ARBIY YEVIROPADA UYG'ONISH DAVRI ADABIYOTI

*Ergasheva Malohat Yo'ldosh qizi**Termiz davlat pedagogika institute 1-kurs talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqola G'arbiy Yevropa mamlakatlarining Uyg'onish davri adabiyoti haqida o'rganadi. Uyg'onish davri qachon va qayerda boshlangani va qachongacha davom etganligi haqida ma'lumotlar beriladi. Uyg'onish davrida qaysi adiblar jonbozlik ko'rsatganligi va o'sha davrda qaysi asarlar eng mashhurlari sirasiga kiritilganligi yoritib beriladi.

Kalit so'zlar: G'arbiy Yevropa, renessans, 14-asr, 17-asr, gumanist, lirik she'riyat, sevgi, the locus amoenus, Dante "Ilohiy komediya", Shekspir "Romeo va Julieta", Bokachcho "Dekameron", Molyer, Erasmus.

Uyg'onish davri deganda, madaniy-ma'rifiy va tafakkur yuksalishi davri tushunildi. Uyg'onish davri nafaqat san'atda o'zgarishlarni amalga oshiradi, balki jamiyatning boshqa sohalariga ham ta'sir ko'rsatadi. Feodalizm sharoitida shakllana boshlagan kapitalist munosabatlar G'arbiy Yevropada Renessans nomi bilan yuritiladigan bu harakat dastlab Italiyada(14-asrda) va ko'p o'tmay Yevropaning qolgan mamlakatlarida yuzaga keladi. Yevropa uyg'onish davri 14-asrning ikkinchi yarmidan boshlab 17-asrgacha davom etadi. Uyg'onish davrining buyuk namoyandalari inson shaxsini ulug'laydilar, ruh erkinligini yuqori qo'yadilar. Uyg'onish davri vakillari gumanistlar ham deb atalgan. Gumanistlar antik adabiyotga hurmat bilan qaragan. Ular yunon va rim adabiyotiga yuqori baho berganlar.

Uyg'onishning boshlanishi Italiyada namoyon bo'ldi, uning ilk yirik vakili Dante hisoblanadi. Keyinchalik Petrarka she'rlari, Bokachcho hikoyalarida bu davrga xos asosiy belgilar—mavhum ramziy obrazlar o'rnini realistik obrazlar egallashi, voqelikni asliga muvofiq tasvirlashga intilish kabilar ko'zga tashlanadi.¹

Uyg'onish davri o'zlarini ifoda etishning yangi usullari paydo bo'lgan davr edi. Ularning biri lirik she'riyat edi, unda o'ta sezgirlik ajralib turadi. Asosiy mavzular sevgi va muallifning hissiyotlari edi. Odatda bu shoirlar sonetlardan foydalanishni afzal ko'rgan.

Uyg'onish davri adabiyotining asosiy mavzusi bu—sevgi. Unda o'sha tuyg'u tan va qalb go'zalligini madh etadi. Ushbu mavzudagi eng muhim asarlardan biri "Romeo va Julieta", unda Shekspir imkonsiz muhabbat va unga hamroh bo'lgan fojia bilan shug'ullanadi.

Uyg'onish davri adabiyotida tabiat manzarasini tasvirlash ham yangi ma'no kasb etadi. Bunday manzara Dante ijodidagi singari shoirning ruhiy holatini

¹ <https://fayllar.org/ozbekiston-respublikasi-v102.html?page=14>

simvallashtirmaydi, balki o'zining cheksiz go'zalligi bilan inson his-tuyg'usini qo'zg'atuvchi va unga orom beruvchi manbaga aylanadi. Petrarkaning sonetlari, Bokachcho hikoyalari shunday ruh bilan sug'o'rilganidan asarlardir.

The locus amoenus u jannat va idealizatsiya qilingan tabiiy muhitni nazarda tutadigan adabiy mavzu sifatida aniqlanadi. Uyg'onish davri adabiyoti kamolot ramzi sifatida taqdim etilgan tabiatiga katta ahamiyat beradi. Ushbu sozlamalar she'riyat da va sevgi bilan bog'liq asarlardan keng tarqalgan.

Uyg'onish davri adabiyoti namoyandalari. Dante Aligberi (1205-1284). Renessansning jarchisi, Florensiyada eski dvoryan urug'iga mansub oilada tug'izladi. Dante ijodini she'rlar yozishdan boshlagan. Arab faylasufi ibn Rushdning ta'limotidan ta'sirlangan. 13-asr italyan lirikasiga lotin adabiyoti bilan bir qatorda arab she'r tuzilishi ham ta'sir etgan. Dante ijodida ham buni kuzatish mumkin. Uning eng yaxshi she'rlari "Yangi hayot" to'plamidan joy olgan. "Ilohiy komediya " Dante ijodining cho'qqisi hisoblanadi. Adib o'z asarini dastlab "Komediya "deb atagan. Yozuvchi vafotidan keyin "Ilohiy "so'zi qo'shishgan.²

Italiya Uyg'onish adabiyotining ikkinchi yirik vakili Jovanni Bokachcho (1313-1375) olim va adib bo'lib novella janrining yuqori bosqichga ko'turadi. Bokachcho Parijda tug'iladi, onasi vafot etgach u Italiyaga olib ketiladi. Bokachcho Florensiya va Nepalda o'sib-ulg'ayadi. Bokachchoning eng muhim asari "Dekameron " hikoyalar to'plamidir. "Dekameron "da yuzta novella bor. Ular ma'lum tartibda joylashtirilgan, novellalarning biri ikkinchisiga maxsus ulovchi hikoyalar vositasi bilan bog'lanadi. Bunday adabiy usul qadimgi sharq("Ming bir kecha ") va antik ("Metamorfozalar") adabiyotida ham qo'llangan.³

Uilyam Shekspir. Ehtimol, adabiyot tarixidagi eng taniqli muallif. Uning pyesalari universal mavzusi tufayli butun dunyoda namoyish etilgan. U Uyg'onish davrining eng yirik vakillaridan biridir. Shekspir ijodini she'Riyadda boshlangan. Uning ikki dostoni "Venera va Adonis" hamda "Lukresiya" o'z davrida mashhur bo'lgan. Buyuk dramaturg, ayniqsa, sonet janrida shuhrat qozongan.⁴ Sonet Italiyada vujudga kelgan janr bo'lib, 14 satrdan iborat bo'lishi kerak. Ingliz soneti 4 va oxirgi 2 satrdan iborat. Shekspir oddiy Ingliz soneti shakliga chuqur mazmun singdirdi. Uning 152 ta soneti mavjud bo'lib, 126 tasi shoirning do'stiga 28 tasi qorasoch ayolga bag'ishlangan.⁵ Shekspir ijodining cho'qqisi uning besh tragediyasi: "Romeo va Julieta " "Gamlet", "Otello", "Qirol Lir" va "Makbet" hisoblanadi.

Molyer (1622-1673). Molyer nomi bilan tanilgan Jan Batist Pokelen fransuz dramaturgidir. Uning asarlari voqelikni satirik uslubda aks ettirish bilan ajralib turadi.

²<https://hozir.org/ozbek-filologiyasi-fakulteti-ozbek-adabiyoti-kafedra-jahon-a.html?page=4>

³ <https://elib.buxdu.uz/index.php/pages/referatlar-mustaqil-ish-kurs-ishi/item/14051-italiya-uyg-onish-davri-adabiyoti>

⁴ <https://e-library.namdu.uz>

⁵ <https://hozir.org/shoira-normatova-jahon-adabiyoti.html?page=6>

Ushbu muallif tomonidan yaratilgan obrazlar o'sha davr tomoshabinlari tomonidan osongina tanib olindi, chunki ular fransuz jamiyatidagi umumiy shaxslarning karikaturalar edi.

Erasmus rotterdamlik. Erasmus Uyg'onish davrining taniqli mualliflaridan biri edi. Gollandiyada tug'ilgan, u gumanizmning buyuk izdoshlarining biri hisoblanadi. Uning "Maqollar kitobi", "Oilaviy suhbatlar" va "Ovsar xonim maqtovi" kabi asarlari Uyg'onish davriga o'z hissasini qo'shdi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, Uyg'onish davri Italiyada boshlanib butun Yevropaga tarqaladigan. Bu davrda san'at, madaniyat, adabiyot sohalarida sezilarli darajada o'sish kuzatiladi. Bu davrning yanada gullab yashnashi Dante, Bokachcho, Shekspir, Molyer va Erasmus kabi adiblar o'zlarining asarlari bilan juda katta hissalarini qo'shadilar.

Adabiyotlar:

1. Chet el adabiyoti tarixi. Namunaviy dastur va Ishchi dastur. 2004,T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2004.
2. Encyclopedia.com. Uyg'onish davri adabiyoti. Entsiklopediya. Com saytidan olindi.
3. English Post. Uyg'onish davri adabiyoti uchun qo'llanma. English post saytidan olingan.
4. F. Sulaymonova. Sharq va G'arb. T.: O'zbekiston. 1999.
5. Somers, Jefri. Zamonaviy dunyoni shakllantirgan Uyg'onish davri yozuvchilari. Thoughtco.com saytidan olindi.
- 6) Tabuenca, Elia. Uyg'onish davri adabiyoti asosiy xususiyatlari. Unprofesor.com saytidan olingan.